

การกลั่นแกล้งและความรุนแรงในวรรณคดีไทยเฉพาะเรื่อง BULLING AND VIOLENCE IN SPECIFIC THAI LITERATURE

นิตา บุรณภวังค์*
Nisa Buranapawang*

ภาควิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะอุตสาหกรรมบริการ วิทยาลัยดุสิตธานี
Humanity and Social Science, Faculty of Hospitality Industry, Dusit Thani College

Received: 5 August 2020

Revised: 30 November 2020

Accepted: 4 December 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอภาพการกลั่นแกล้งในสังคมที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยหลากหลายรูปแบบ ไม่ใช่แค่การแสดงกิริยา หากยังรวมถึงคำพูดที่แสดงถึงการล้อเลียน เสียดสี เหยียดหยาม และการทำร้ายร่างกายที่รุนแรง โดยศึกษาตามทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งผ่านวรรณคดีไทยที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย และเลือกเฉพาะเรื่องที่ตัวละครเอกถูกบุคคลอื่นกลั่นแกล้ง (Bully) ชัดเจน นั่นคือ เจ้าเงาะจากบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง แม่เมณีจากบทละครเรื่องแก้วหน้าม้า และนางเอื้อยจากวรรณกรรมวัดเกาะเรื่องปลาบู่ทอง ทั้งมูลเหตุของการกลั่นแกล้งยังมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องมาจากลักษณะบางประการของตัวละครเอง เช่น อากัปกริยา ฐานะ หรือข้อบกพร่องบางประการทางร่างกาย ซึ่งตัวละครทั้ง 3 ตัวต่างเลือกวิธีรับมือการถูกกลั่นแกล้งที่แตกต่างกัน หากทุกวิธีล้วนมีผลทำให้ตัวละครเหล่านี้สามารถกลับมาดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างปกติสุข

คำสำคัญ: การกลั่นแกล้ง, วิธีรับมือการกลั่นแกล้ง, ตัวละครเอก, ความรุนแรง, วรรณคดีไทย

---

* ผู้ประสานงาน: นิตา บุรณภวังค์
อีเมล: nisa.bu@dtc.ac.th

Abstract

This article aims to present images of bullying in society that appear in many forms of Thai literature. Not only a gestures but also words show parody, sarcasm and violent physical abuse. This article studies the theory and concept of bullying through widely well-known Thai literature and choosing only the story where the protagonist is bullied by another person (Bully), that is, ‘Chao ngo’ Lakhon nok of “Sang-thong”, ‘Mae Manee’ from Thai folktale “Kaeo-Na-Mah” and ‘Nang Uyai’ from the literature of Wat Ko about “Pla-boo-thong”. The cause the bullying is related to some aspects of the protagonists, such as the gestures, status, or some physical defects. In which all 3 characters choose different ways to deal with bullying. If all methods have resulted, these characters have been able to return to normal life.

Keywords: bullying, how to handle bullying, protagonist, violence, literature

บทนำ

ท่ามกลางกระแสปัญหาการกลั่นแกล้งของคนในสังคมในปัจจุบันนี้ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษา สังคมที่ทำงาน หรือบนโลกออนไลน์ ปัญหานี้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง และเป็นปัญหาที่กำลังได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก อันที่จริงแล้วการกลั่นแกล้งไม่ได้เพิ่งเริ่มมีในช่วงสมัยปัจจุบัน และไม่ใช่ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะวัยเด็กเท่านั้น หากการกลั่นแกล้งมีปรากฏอยู่มาเนิ่นนาน และสามารถเกิดขึ้นได้ทุกเพศ ทุกวัย เพียงแต่อยู่ในรูปแบบที่มีระดับของความรุนแรงแตกต่างจากสมัยก่อน โดยมูลเหตุส่วนใหญ่การกลั่นแกล้งล้วนนำมาซึ่งความขบขัน ความต้องการล้อเลียนบุคคลที่มีความแปลกแยกหรือไม่เข้าพวกกับกลุ่มคนส่วนมาก เช่น อาจมีรูปร่างที่แปลกไป พฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นไปของสภาพสังคม หรือกรอบความคิดที่ผิดเพี้ยนไปจากค่านิยมของคนในสังคม

ภาพสะท้อนของการกลั่นแกล้งมีปรากฏให้เห็นโดยถ่ายทอดผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น รายการโทรทัศน์ เพจคลิปตลก หรือโลกโซเชียล แม้กระทั่งภาพยนตร์ไทยตั้งแต่สมัยอดีตก็ยังมีโครงเรื่องสำคัญที่เกิดมาจากการกลั่นแกล้ง เช่น เรื่อง “สันติ-วิณา” ภาพยนตร์ไทยในปี พ.ศ.

2497 (กุลธิดา รุ่งเรืองเกียรติ, 2560) หรือเรื่อง “บ้านทรายทอง” นวนิยายอมตะที่ตีพิมพ์ตั้งแต่ พ.ศ.2493 และยังมีอีกหลายเรื่องที่มีแก่นสำคัญเกี่ยวเนื่องมาจากการกลั่นแกล้ง หากเมื่อย้อนกลับไปพิจารณาในวรรณคดีไทย ก็จะได้เห็นได้อย่างชัดเจนว่ามีการกลั่นแกล้งตัวละครเอกในวรรณคดีไทยปรากฏอยู่ด้วยเช่นกัน วรรณคดีอาจถูกมองว่าเป็นงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ของความสุนทรีย์ ความงามของการใช้คำ หรือศึกษาความเป็นอดีตที่ปรากฏอยู่ในตัวบท ทั้งที่จริง ๆ แล้วถ้าเราวิเคราะห์เนื้อหาให้ลุ่มลึกขึ้น หรือเปิดมุมมองในด้านใหม่ จะค้นพบว่า การเชื่อมโยงวรรณคดีกับสังคมยังคงเป็นมิติของการศึกษาวรรณคดีศึกษาที่ได้ประโยชน์มิใช่น้อย วรรณคดีหลายเรื่องต่างแฝงไปด้วยความสมัยใหม่ จึงนับว่าเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ที่ปัญหาในยุคปัจจุบันกลับมีปรากฏอยู่ในวรรณคดีและยังสามารถสะท้อนบทเรียนหรือแง่คิดต่าง ๆ ได้อย่างแยบยล

สิ่งที่ผู้เขียนสนใจได้เจาะจงแค่ลักษณะของการกลั่นแกล้งเท่านั้น หากหมายรวมไปถึงการรับมือของตัวละครต่อปัญหาดังกล่าวด้วย จึงเป็นไปได้หรือไม่ว่า การแก้ไขเรื่องการกลั่นแกล้งและวิธีการรับมือกับปัญหาที่เราขบคิดหาทางออกกันในหลากหลายลักษณะ อาจสามารถหาคำตอบได้จากวรรณคดี งานเขียนที่หลายคนมองว่า เป็นเพียงแค่ตัวบทที่ถูกแต่งมาเพื่อความบันเทิงเพียงอย่างเดียว ดังนั้น วรรณคดีไทยทั้ง 3 เรื่อง คือ สังข์ทอง แก้วหน้าม้า และ ปลาย่างทอง ซึ่งมีตัวละครเอกที่ถูกกลั่นแกล้ง (Bully) แต่ทว่ายังมีวิธีการรับมือต่อการกลั่นแกล้งที่น่าสนใจ จนสามารถก้าวข้ามภาวะที่ยากลำบากเหล่านั้นจนสำเร็จ การอ่านวรรณคดีจึงไม่ได้เป็นแค่สิ่งที่เราสรุปค่าตามคำสำเร็จรูปว่า คำเพราะ งดงาม ความดี ตามกรอบมโนทัศน์เดิม ๆ แต่อาจเป็นเสมือนเครื่องมือที่สามารถนำไปปรับใช้เพื่อการแก้ปัญหาของสังคมโลกได้อีกลักษณะหนึ่ง

แนวคิดเกี่ยวกับการกลั่นแกล้ง (Bully)

คำว่ากร่มเหงรังแก ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Bully” ได้รับการบัญญัติเป็นภาษาอังกฤษครั้งแรกใน นวนิยายที่มีชื่อว่า “Oliver Twist” โดยผู้เขียนชื่อ ชาร์ลส์ ดิกเกนส์ (Charles Dickens) ในปี ค.ศ.1838 และต่อมาในปี ค.ศ. 1973 ศาสตราจารย์ ดร.แดน โอลวีอัส (Professor Dr.Dan Olweus) ศาสตราจารย์ทางด้านจิตวิทยา มหาวิทยาลัยเบอร์เก้นท์ ประเทศนอร์เวย์ เป็นคนแรกที่ศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับการกร่มเหงรังแก (สกล วรเจริญศรี, 2559)

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการชาวตะวันตกต่าง ๆ เช่น ริกบี (Rigby) สตัคกี้ (Stuckey) ได้ให้ความหมายของคำว่ากรกลั่นแกล้งในลักษณะต่าง ๆ (สกล วรเจริญศรี, 2559) ว่าเป็นการแสดงออกของพฤติกรรมที่มีความต้องการทำร้ายบุคคลอื่นให้อยู่ภายใต้ความกดดันและมีแนวโน้มของการทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก เป็นการกระทำใด ๆ ที่เกิดจากความตั้งใจและทำให้ผู้อื่นเจ็บปวด ส่งผลให้ตนเองรู้สึกถึงการมีพลังอำนาจเหนือคนอื่น พฤติกรรมกรกลั่นแกล้งจึงสามารถจำแนกออกเป็นประเภทต่าง ๆ (มูลนิธิยุวพัฒน์: 2019) ได้ดังนี้ คือ การกลั่นแกล้งรังแกด้านร่างกาย (Physical Bullying) การกลั่นแกล้งรังแกด้านสังคมหรือด้านอารมณ์ (Social or Emotional Bullying) เป็นลักษณะของการใช้กลุ่มเพื่อนหรือสังคมกดดัน (Peer Pressure) และทำให้บุคคลแยกออกมาจากกลุ่ม การกลั่นแกล้งรังแกด้านคำพูด (Verbal Bullying) และการกลั่นแกล้งรังแกบนโลกออนไลน์ (Cyber Bullying) ซึ่งเป็นประเภทหนึ่งของการรังแกที่เกิดขึ้นใหม่โดยใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ได้แก่ การใช้โทรศัพท์ อีเมล ข้อความสำเร็จรูป คอมพิวเตอร์ นอกจากที่กล่าวมา มิลเลอร์ เบิร์น และจอห์นสัน (สกล วรเจริญศรี, 2559) ยังได้จำแนกประเภทการกลั่นแกล้งเพิ่มเติมอีกเป็น 2 ประเภท คือ การกลั่นแกล้งรังแกเกี่ยวกับวัตถุ (Material Bullying) เป็นลักษณะการกลั่นแกล้งโดยนำเอาสิ่งของไปหรือใช้การข่มขู่ด้วยความตั้งใจเพื่อให้ได้ซึ่งสิ่งของเงินทอง และการกลั่นแกล้งด้วยแรงจูงใจที่ทำให้เกิดความเกลียดชัง (Hate-motivated) การกลั่นแกล้งประเภทนี้เกิดกับเป้าหมายที่มีความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภูมิลำเนา ความสามารถ ขาดก้ำเนด เพศ สรุปได้ว่าการกลั่นแกล้งรังแก (Bullying) คือ การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลหนึ่งที่มีพลัง-อำนาจมากกว่าตั้งใจทำร้ายบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคลที่ต้องการความช่วยเหลือทั้งทางกาย วาจา หรือจิตใจ พฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับโดยความตั้งใจกระทำให้อีกฝ่ายได้รับความทุกข์ ความเจ็บปวดจากผู้ข่มเหงรังแกที่รู้สึกว่าตนเองมีอำนาจหรือพลังเหนือกว่าผู้ถูกข่มเหงรังแก อีกทั้งการกระทำดังกล่าวจะเกิดขึ้นซ้ำ ๆ อย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนาน การข่มเหงรังแกไม่ใช่ปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน แต่เป็นสิ่งที่คนในสังคมส่วนใหญ่เริ่มตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมดังกล่าว

เพราะฉะนั้น...ฉันจึง (ถูก) แกล้ง

เจ้าเงาะ หรือพระสังข์ จากเรื่อง สังข์ทอง สังข์ทอง เป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีลักษณะของละครนอก มีตัวละครที่เป็นรู้จักกันเป็นอย่างดี คือ เจ้าเงาะซึ่งคือพระสังข์ กับนางรจนา เนื้อเรื่องมีความสนุกสนานและเป็นนิยาม จึงมีการนำเนื้อเรื่องบางบทที่นิยม ได้แก่ บทพระสังข์ได้นางรจนา เพื่อนำมาประยุกต์เป็นการแสดงชุด รจนาเสี่ยงพวงมาลัย สังข์ทองเป็นเรื่องที่ได้มาจากสุวรรณสังข์ชาดก เป็นหนึ่งในชาดกพุทธประวัติ เป็นนิทานพื้นบ้านในภาคเหนือและภาคใต้ พระสังข์เป็นพระโอรสของท้าวยศวิมล กับพระมเหสีจันทวี และถูกพระนางจันทา พระมเหสีรองใส่ความเป็นกาลีบ้านกาลีเมือง เนื่องจากตอนคลอดออกมาในรูปของหอยสังข์ จึงถูกนำไปถ่วงน้ำแต่ได้ท้าวฤชงค์ พญานาคราชช่วยเอาไว้ และส่งให้ไปอยู่กับ นางพันธุรัต พระสังข์รู้ว่านางพันธุรัตเป็นยักษ์จึงขโมยรูปเงาะ ไม่เท่า เกือกแก้ว หะหมี่มาอยู่บนเขา นางพันธุรัตตามมาทันแต่ไม่สามารถขึ้นไปหาพระสังข์ได้ จึงได้มอบมณฑปมาจินดา เรียกเนื้อเรียกปลาให้แก่พระสังข์ก่อนที่จะออกแต่กลืนใจตายที่เชิงเขา พระสังข์ที่อำพรางรูปลักษณะภายในเอาไว้ด้วยรูปเงาะ ที่เมื่อสวมใส่แล้วจากรูปร่างงดงามก็ชั่วร้ายเหี้ยม ตัวดำผมหยิก บ้าไปไม่รู้เรื่อง ใคร ๆ ก็ต่างรังเกียจไม่อยากเข้าใกล้ ท่าทางและคำพูดของชาวเมืองบ้างก็ต่างหัวเราะในรูปลักษณะ บ้างก็ต่อว่ารูปลักษณะว่าน่าเกลียด บ้างว่าน่ากลัวราวกับผี จนกระทั่งพระสังข์เหาะมาจนถึงเมืองสามนต ท้าวสามนตและนางมณฑากำลังจัดพิธีเลือกคู่ให้ธิดาทั้งเจ็ด นางรจนามองเห็นเนื้อแท้อันงดงาม เปล่งประกาย ของพระสังข์ภายใต้ชุดเงาะนั้น นางจึงได้เลือกเจ้าเงาะมาเป็นคู่ครอง ท้าวสามนตเห็นเช่นนั้นก็รู้สึกอับอาย จึงไล่ให้นางรจนาไปกับเจ้าเงาะไปอยู่ที่กระท่อมปลายนา ท้าวสามนตพยายามใช้วิธีต่าง ๆ เพื่อกำจัดเจ้าเงาะ ด้วยการให้เขยทุกคนแข่งขันกัน หาปลาหาเนื้อ เดิมพันด้วยการประหารชีวิตหากใครหาได้น้อย เพราะคิดว่าเจ้าเงาะไม่มีทางหาได้แน่ ๆ แต่เจ้าเงาะก็สามารถเอาชนะทั้งหกเขยและท้าวสามนตได้ทุกครั้งไป จนกระทั่งเหตุการณ์ที่เจ้าเงาะต้องถอดรูป มาช่วยตีคลีรักษาบ้านเมืองให้ท้าวสามนตจนเอาชนะพระอินทร์ได้ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างท้าวสามนตกับเจ้าเงาะได้คลี่คลายลงและได้รับการยอมรับในที่สุด (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2559)

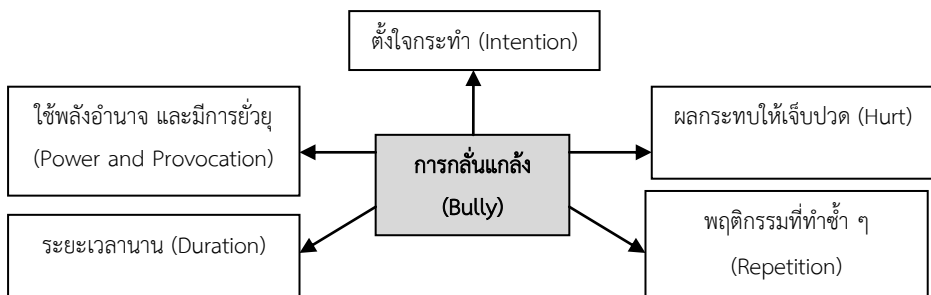
แม่เมณี จากเรื่อง แก้วหน้าม้า แก้วหน้าม้า เป็นวรรณคดีไทยประเภทบทละครนอก เป็นพระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทินกร กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ ประพันธ์ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 และยังคงมีพิมพ์แพร่หลายอีกหลายลักษณะ ทั้งเป็นนิทาน

คำกลอน กลอนสวด ฯลฯ แม่มนี หญิงสาวที่มีรูปหน้ายาวรีคล้ายม้าตั้งแต่กำเนิด ก่อนคลอด แม่ของมนีฝันว่ามีเทวดานำแก้วมาให้ แม่มนีดื่มโตเป็นหญิงสาวที่กระโดดกระเดกเหมือนม้า ตีตะโกโหลก ผู้คนจึงพากันรังเกียจและมักจะล้อเลียนนางเสมอ แต่เหนือสิ่งอื่นใดนางแก้ว มีความเฉลียวฉลาดรู้เท่าทันผู้อื่น จิตใจดี มีคุณธรรมและยิ่งไปกว่านั้นนางยังมีมนต์วิเศษสามารถ ทำนายดินฟ้าอากาศได้อย่างถูกต้อง ความเป็นตัวของตัวเองและมีปฏิภาณไหวพริบแสดงออกมา เป็นที่ประจักษ์ เมื่อนางกล้าที่จะตอบโต้ และแสดงความคิดอย่างตรงไปตรงมา ในเหตุการณ์ ตอนที่ พระปิ่นทองมาขอว่าวคืน นางก็ยื่นข้อเสนอขอให้พระปิ่นทองรับนางเข้าวังในฐานะ พระมเหสี พระพี่เลี้ยงของพระปิ่นทองก็ต่างเย้ยหยันว่านางไม่เจียมตัว ด้วยความอยากได้ว่าว คืนพระปิ่นทองจึงรับคำไปอย่างไม่จริงจัง ไม่คิดจะรับนางเข้าวังจริง ๆ เพราะนึกรังเกียจ หน้าตาของนาง แต่สุดท้ายก็ต้องจำใจรับนางเข้าวังตามที่ได้รับปากไว้ พวกชาววังที่มารับเห็น หน้าตาท่าทางของแม่มนี ต่างพากันหัวเราะแกล้งยอว่างดงามราวนางฟ้านางสวรรค์ นางก็ดีใจหลงเชื่อ แต่เมื่อเข้าไปอยู่ในวังจริง ๆ นางก็กลับถูกกลั่นแกล้งต่าง ๆ นานา ท้าวภูวเดชก็ พยายามหาทางกำจัดนาง แต่ทุกครั้งนางก็สามารถเอาตัวรอดได้ จนในที่สุดความดีของแม่มนี ทั้งหมดที่สะสมมาก็สามารถเอาชนะใจพระปิ่นทองและทุกคนในกรุงมิลินาจนยอมรับนางได้ (วชิรญาณ, 2544)

นางเอื้อย จากเรื่อง ปลาบู่ทอง ปลาบู่ทอง เป็นนิทานพื้นบ้านทางภาคกลางของไทย ที่มีการเล่าสืบต่อมาช้านานโดยผ่านวิธีมุขปาฐะ ต่อมาภายหลังมีอีกหลายสำนวนทั้งเป็นร้อยแก้ว และร้อยกรอง เอื้อยเป็นลูกของนางชนิษฐากับทารก (ทา-ระ-กะ) เศรษฐี วันหนึ่งทั้งสองนั่ง เรือไปหาปลาและเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันขึ้น จนทารกเศรษฐีผลักนางชนิษฐาตกน้ำตาย หลังจากที่แม่ตาย เอื้อยก็ถูกนางชนิษฐ์ แม่เลี้ยงและลูกสาวทั้งสองคน คือ อ้ายและอี ร่วมกัน กลั่นแกล้งเป็นประจำ เพราะเห็นว่าเอื้อยไม่มีแม่คอยปกป้องแล้ว แถมทารกเศรษฐีก็ยังทำ เป็นไม่รับรู้ ไม่สนใจอีก ด้วยความที่นางชนิษฐาเป็นคนใจบุญ เทวดาจึงให้พรด้วยการให้นาง ไปเกิดเป็นปลาบู่ทอง แต่ก็ถูกแม่เลี้ยงและลูก ๆ จับมาทำนํ้ายา ไม่ว่านางชนิษฐาจะกลับชาติ มาเกิดเป็นอะไรก็ตาม นางชนิษฐ์ก็ตามทำลายจนสำเร็จตลอด นางจึงยังได้ใจ ต่อมาเอื้อยได้ ไปอยู่ในวังเป็นมเหสีของพระเจ้าพรหมทัตก็ยังอิจฉา จึงวางแผนหาทางกำจัดเอื้อย โดยส่ง จดหมายไปบอกว่าทารกเศรษฐีนั้นป่วยหนักขอให้กลับมาเยี่ยมที่บ้าน พวกนางชนิษฐ์ได้ วางแผนทำกระดานกลไว้เพื่อให้เอื้อยเหยียบแล้วตกลงไป ซึ่งได้กระดานกลนั้นก็มียมนํ้าร้อน เตือดจืดรอรับอยู่ เมื่อเอื้อยกลับมาบ้านแล้วเหยียบกระดานกลนั้นก็ตกลงไปในนํ้าร้อนจนถึง

แก่ความตาย และได้เกิดใหม่เป็นนกแขกเต้า อ้ายปลอมตัวเป็นเอี้ยเข้าไปในวังแทนและคิดจะกำจัดเอี้ยย (ในร่างนกแขกเต้า) อีก แต่ก็ยังโชคดีที่นางหนีรอดออกมาได้ จนมาพบพระฤๅษีที่เวทนาในชะตากรรมของนางจึงได้เสกให้เอี้ยกลับมาเป็นคนอีกครั้ง (วิเชียร เกษประทุม, 2561)

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า การกลั่นแกล้ง เป็นพฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับ เพราะเป็นการตั้งใจกระทำให้ผู้อื่นได้รับความทุกข์ ความเจ็บปวดจากผู้ข่มเหงรังแกที่รู้สึกกว่าตนเองมีอำนาจหรือพลังเหนือกว่าผู้ถูกข่มเหงรังแก ทั้งยังเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวซ้ำ ๆ ต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน การกลั่นแกล้งตัวละครทั้ง 3 ตัวในวรรณคดีจึงมีความสัมพันธ์กับแผนภูมิของพฤติกรรมการข่มเหงรังแก ของสกล วรรณฤๅษี (2559) ดังภาพประกอบ

ภาพประกอบ 1 พฤติกรรมการข่มเหงรังแก

การกลั่นแกล้งที่เจ้าเงาะ แม่เมณีน และนางเอี้ยถูกกระทำต่างเป็นผลมาจากการตั้งใจกระทำของผู้ถูกลั่นแกล้งทั้งสิ้น ท้าวสามนต์มีความตั้งใจกลั่นแกล้งเจ้าเงาะด้วยความไม่พอใจที่มาเป็นสามีของนางรจนา แม่เมณีนถูกพระปิ่นทองกลั่นแกล้งเนื่องจากหน้าตาไม่สวย แต่ต้องการจะเป็นมเหสีของพระองค์ นางเอี้ยถูกนางชนิษฐาแม่เลี้ยงตั้งใจกลั่นแกล้งเพราะสาเหตุเป็นลูกสาวของนางชนิษฐาเมียหลวงที่นางเกลียด การกลั่นแกล้งเหล่านี้อยู่ในช่วงเวลาที่ยาวนาน และเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแทบทุกวัน โดยผู้ที่เป็นผู้กลั่นแกล้งอาจมีพลังอำนาจบางอย่างเป็นเครื่องสนับสนุน เช่น ท้าวสามนต์เป็นเจ้าเมือง นางชนิษฐาเป็นแม่เลี้ยง หรือพระปิ่นทองเป็นพระโอรส การกลั่นแกล้งที่เกิดขึ้นจึงมักไม่มีใครทัดทาน ห้ามปราม หากแต่มีผู้ร่วมกลั่นแกล้งปรากฏขึ้นมาแทน และสุดท้ายแล้วผลของการกลั่นแกล้งล้วนมีผลกระทบต่อผู้ถูกลั่นแกล้งไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือทางจิตใจเมื่อทำตารางวิเคราะห์เหตุการณ์เกี่ยวกับการกลั่นแกล้งที่เกิดขึ้นในวรรณคดีทั้ง 3 เรื่อง พบว่าสรุปรายละเอียดออกมาได้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ก่อกวน

ผู้ถูกก่อกวน	ผู้ก่อกวน	ผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ก่อกวน	มูลเหตุของการถูกก่อกวน
แม่มนิ	พระปิ่นทอง	ท้าวภูวตล พระพี่เลี้ยง ชาวเมืองมิลลา	หน้าตาแปลกประหลาด, เก่งเกิน หญิง ,ฉลาด, มีปฏิภาณไหวพริบ, เป็นชาวบ้าน
นางเอื้อย	นางชนิษฐี นางอ้าย นางอี	ทากรเศรฐี ผู้เป็นบิดา	มีวาสนาดี, อ่อนโยน, ยอมคน, หน้าตาสะสวย
เจ้าเงาะ	ท้าวสามนต์	พี่สาว เขยทั้งหก	หน้าตาชั่วร้าย, เป็นชาวบ้าน

ตารางดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับทฤษฎีของเมเยอร์ และสตัคกี (สกล วรเจริญศรี, 2559) ที่ได้อธิบายว่าบทบาทของบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องในการก่อกวนหรือผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ สามารถแบ่งย่อยได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

ประเภทที่ 1 ผู้ข่มเหงรังแก (Bully) หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มคนที่ถูกคุกคามและข่มเหงรังแกด้วยรูปแบบวิธีต่าง ๆ ผู้ก่อกวนจะเหลือเหยื่อหรือบุคคลที่ถูกก่อกวนในลักษณะดังนี้ บุคคลที่ฐานะไม่ดี บุคคลที่ร่างกายอ่อนแอ หรือบุคคลที่มีความแตกต่างจากคนอื่น เป็นบุคคลที่อยู่ในคนกลุ่มน้อย (Minority group) จากเรื่องสังข์ทอง ผู้ข่มเหงรังแกหลัก ๆ คือ ท้าวสามนต์ ท้าวสามนต์เป็นตัวละครตัวสำคัญที่ทำให้เนื้อเรื่องดำเนินไปตั้งแต่ต้นจนจบภายใต้เงื่อนไขของการก่อกวน เริ่มตั้งแต่การเนรเทศให้นางรจนาและเจ้าเงาะไปอยู่กระท่อมปลายนาด้วย ไม่จัดงานสมรสให้เพราะอับอายว่าตนเองมีลูกเขยเป็นเงาะป่าบ้าใบ้ หรือปล่อยให้ไปจับปลา จับเนื้อ สุดท้ายคือ จนกระทั่งตอนจบของเรื่อง คือสั่งเจ้าเงาะให้ออกไปตีคลีกับพระอินทร์เพื่อหวังว่าหากแพ้จะได้โดนลงโทษขั้นรุนแรงพระปิ่นทองก็จัดได้ว่าเป็นผู้ก่อกวนที่มีเงื่อนไขต้องการก่อกวนเพราะความรู้สึกดูถูก ดูหมิ่นแม่มนิที่มีหน้าตาแปลกประหลาดแต่มีความหวังสูงว่าจะได้มาเป็นมเหสีของตน จึงแสดงออกด้วยการไม่สนใจ ไม่รักษาคำพูด รวมทั้งสัญญาที่ให้นางไว้ ด้วยมั่นใจว่าจะหลบเลี่ยงพันธะผูกพันที่ตนเองกล่าวไปลอย ๆ ได้สำเร็จ

เมื่อนั้น   หน่อกษัตริย์ย่อมยองสนองใจ
อีกสามวันสัญญาว่าไว้   จะรับเจ้าเข้าไปในวัง

(บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า: วชิรญาณ (2544))

และเมื่อไม่สามารถแก้ไขอะไรได้ก็ต้องรับนางเข้ามาอยู่ในวังก็ผรุสวาทตำหนิตัว
ถ้อยคำหยาบคาย และผลักไล่ไม่ให้เข้าใกล้

ดูตึงดื้อถือดี   ทุดีแพศยาหน้าไพร่
ดูหมิ่นถั่นแคลนน่าแค้นใจ   พระผลักพลัดตกไปทันที

(บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า: วชิรญาณ (2544))

ผู้กลั่นแกล้งคนต่อมา คือนางขนิษฐา แม่เลี้ยงของนางเอื้อย ที่กลั่นแกล้งนางเอื้อยด้วย
อารมณ์คับแค้นใจภายใน เป็นปัจจัยหลาย ๆ ประการที่แฝงอยู่ในตัวนางเอง ทั้งอิถณาริษา
ชิงชัง รวมไปถึงความไม่ชอบนางขนิษฐาแม่ของนางเอื้อยภรรยาหลวงเป็นทุนเดิมอยู่ด้วย

รุ่งรางสวางสี   นางขนิษฐาร้องลงไป
นางเอื้อยมีงมานี้   จะต้องตีหนีไปไหน
เอามาจิกหัวใช้   นอนอยู่ไหนไสหัวมา

(วรรณกรรมวัดเกาะ-ปลาบู่ทอง: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (2559))

นอกจากนี้ ในเรื่องปลาบู่ทองยังมีความน่าสนใจอีกประการหนึ่งนั่นคือ ผู้ที่อยู่
เบื้องหลังและสนับสนุนการกลั่นแกล้งกลับกลายเป็นคนในครอบครัวของตัวเองซะเอง ซึ่งคือ
ทารกเศรษฐีผู้เป็นบิดา ดังนั้น การกลั่นแกล้งจึงอาจเกิดขึ้นจากคนใกล้ชิดที่สุดหรือคนที่อยู่
ภายในครอบครัวก็ได้

ประเภทที่ 2 ผู้ถูกข่มเหงรังแก หรือเหยื่อ (Victim) บุคคลที่เป็นเหยื่อหรือผู้ถูกรังแก
นั้น อาจเป็นผู้ใดก็ได้ที่โดนกระทำจากกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ข่มเหงโดยใช้วิธีการต่าง ๆ ทำให้
เกิดผลกระทบกับบุคคลนั้น ๆ เช่น มีความวิตกกังวล เกิดความซึมเศร้า รู้สึกเห็นคุณค่าใน
ตัวเองต่ำลง เครียด รู้สึกว่าตนเองแปลกแยกไปจากคนอื่นในกรณีของเจ้าเงาะ ด้วยความเป็น
เพศชายจึงทำให้ เจ้าเงาะไม่ได้มีความวิตกกังวลเท่าใดนัก และสามารถควบคุมอารมณ์ความรู้สึก
ของตนเองได้ อาจจะเป็นเพราะเจ้าเงาะรู้ว่าร่างกายนอกคือสิ่งที่สวมใส่เพื่อป้องกันรูปทองที่
อยู่ภายใน จึงทำให้คล้ายกับเป็นการลงใจบุคคลที่อยู่รอบข้างจากเรื่องสังข์ทองเป็นการกลั่น
แกล้งที่เห็นได้อย่างชัดเจนว่ามาจากมูลเหตุหลัก ๆ เลยคือ จากการที่เจ้าเงาะมีหน้าตาที่ไม่
สวยงาม ขี้ริ้วขี้เหร่ ซึ่งถือว่าเป็นปมด้อยอันใหญ่หลวงของตัวละครตัวนี้ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

บัดนั้น	ฝูงสนมกำนัลน้อยใหญ่
แอบดูอยู่ที่บัญชี	และไปเห็นเงาหัวเราะอิง
บอกว่าน่าซึ้งเป็นหนักหนา	และดูหุดาตีนทะเลถึง
รูปร่างอัปรีชิตี้ง	เหมือนหนึ่งภูตผีที่กลางนา
लगคนบ่นว่าถ้าเช่นนี้	ฟ้าผีเกิดไม่นึกปรารภนา
น่ากลัวตัวดำเหมือนคลา	ต่างติงเงาว่าว่านไป

(บทละครนอก: พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (2559))

ความไม่งามของเจ้าเงาะไม่ว่าจะ “ดูหุดาตีนทะเลถึง รูปร่างอัปรีชิตี้ง” หรือ “ตัวดำเหมือนคลา” มีผลทำให้ท้าวสามล “เสียใจจนลมจับ” เลยทีเดียวเมื่อทราบว่าจะมาเป็นลูกเขยของตน ยิ่งนางรจนาเป็นลูกสาวคนสุดท้องที่สวयงามจับตา สมควรที่จะได้คู่ครองที่เหมาะสมกันมากกว่านี้เช่นเดียวกับพี่สาวทั้ง 6 คน ยิ่งกลายเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ท้าวสามลต้องเกลียดชังและพยายามกลั่นแกล้งพระสังข์จนถึงที่สุด ประกอบกับความไม่สมดุลในเรื่องของพลังอำนาจด้วยบารมีของความเป็นเจ้าเมือง และเป็นพ่อภรรยา ยิ่งทำให้ท้าวสามลดูมีความได้เปรียบในการกลั่นแกล้งเจ้าเงาะมากยิ่งขึ้นไปอีก สามารถหาเหตุผลในการสั่งให้เจ้าเงาะไปกระทำการที่ยากลำบากและเอื้อต่อการได้รับโทษประหารชีวิตได้

ส่วนในเรื่องแก้วหน้าม้า แม่เมณีน เป็นหญิงสาวชาวบ้าน มีฐานะไม่ใคร่ดี นางมีความแปลกประหลาดที่แตกต่างจากหญิงสาวคนอื่น ๆ คือใบหน้าคล้ายกับม้า แต่กลับฉลาดหลักแหลม ผิดกับหญิงสาวทั่วไปในยุคสมัยนั้น ดังคำประพันธ์ที่ว่า

พิศดูรูปร่างอย่างคลา	หน้าตาแม่นยำเหมือนพาชี
นุ่งห่มปักปุกกรุยกราย	รูปร่างจ้าม้าดำมิดหมิ
ผิดกับคนผู้ทั้งบุรี	แต่ท่วงทีฉลาดอาจจง

(บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า: วชิรญาณ (2544))

แม้กระทั่งตายายที่เลี้ยงนางมาก็ยังกังวลกับรูปร่างหน้าตาของนาง ทันทีที่ทราบว่าพระปิ่นทองจะรับนางเข้าไปอยู่ในวัง ถึงกับไม่ยอมเชื่อและเปรยเตือนแม่เมณีนไว้ว่า “ผิดคนพิกลกิริยา ไม่ควรปรารภนาให้เกินกาย” คงจะมีแค่เพียงนางเอื้อยเท่านั้นที่ไม่ได้มีรูปร่างหน้าตาที่ผิดปกติดังนั้น นางเอื้อยเป็นหญิงสาวรูปร่างงาม กิริยามารยาทเรียบร้อยอ่อนโยน “เมื่อนั้น

พรหมพิตรคิปปอง ท้าวพังทูลฉลอง มุ่งมองเห็นนางโฉมศรี เฉิดฉั่นทรงกลายฉวี ยิ่งพิศยิ่งดี ภูมิก็ชอบพระทัย” ในวรรณกรรมวัดเกาะ-ปลาบู่ทอง เล่ม 2 (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2559) ซึ่งความอ่อนโยนกลับกลายเป็นข้อด้อยที่ทำให้นางต้องเผชิญชะตากรรมอันโหดร้าย เพราะกลายเป็นเป้าหมายให้นางชนิษฐาแม่เลี้ยง และนางอ้าย นางอีน้องสาวต่างมารดาถากถั่นแกล้งต่าง ๆ นานา ด้วยหวังให้นางเอื้อยเสียชีวิตรอดตามนางชนิษฐาผู้เป็นมารดาไป

3. ผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ (Bystander) หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มคนที่อยู่ในเหตุการณ์หรือสถานการณ์การร่วมรังแก ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะย่อย ๆ คือ

3.1 บุคคลที่ไม่มีทีท่าหรือแสดงปฏิกิริยาอะไรต่อเหตุการณ์ (Passive supporter) เช่น นางสนองพระโอษฐ์ในเรื่องพระปิ่นทอง ชาวบ้านในเรื่องแก้วหน้าม้า กล่าวคือเป็นบุคคลที่อยู่ร่วมในเหตุการณ์การกลั่นแกล้งนั้น ๆ แต่ไม่สามารถที่จะตัดสินใจแสดงพฤติกรรมออกไป

3.2 บุคคลที่มีทีท่าหรือแสดงปฏิกิริยาต่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์การกลั่นแกล้งนั้น ๆ (Active Supporter) ซึ่งจะมีอยู่ 2 ลักษณะคือ บุคคลที่ตอบสนองต่อการรังแกนั้นด้วยการสนับสนุนช่วยเหลือผู้กลั่นแกล้ง จะเรียกว่า Passive supporter เช่น นางอ้าย นางอี ที่ช่วยแม่แกล้งนางเอื้อย หรือท้าวภูวดล ที่เข้าข้างพระปิ่นทองในการกลั่นแกล้งแม่ฉวี แต่ถ้าเป็นการเข้าไปช่วยเหลือผู้ถูกกลั่นแกล้ง จะเรียกว่า Active supporter เช่น ชาวบ้านที่เข้าไปช่วยนางเอื้อยเมื่อถูกนางชนิษฐาตี “ชายหญิงเขาวังเข้ามา ขอโทษเถิดหนา ตีดาบุตรีว่าไร เด็กหนักจะเกลือกบรรลัษ ตูทั้งนี้ไซ้ จะนิ่งอยู่ได้หรือนา ทำแต่พอหลาบเถอะรา เอ็นดูพะงา กำพร้าวแต่คนเดียวตาย” ในวรรณกรรมวัดเกาะ-ปลาบู่ทอง เล่ม 1 (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2559) หรือพระฤาษีที่ช่วยแม่ฉวีในการหาหาพระสุเมรุ

เป็นที่น่าสังเกตว่า ส่วนใหญ่กลุ่มบุคคลที่เป็นฝ่ายสนับสนุนซึ่งปรากฏอยู่ในวรรณคดี มักจะเป็นญาติสนิท พี่เลี้ยง ข้าราชการบริวาร หรือกลุ่มเพื่อนบ้าน ที่ใกล้ชิดและได้รับผลประโยชน์โดยตรง เช่น เรื่องสังข์ทอง บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกลั่นแกล้งนั้นคือ พี่สาวและพี่เขย ทั้งหกคน ซึ่งที่จริงแล้วพี่สาวและพี่เขยทั้งหกมิได้มีความรู้สึกที่เกลียดชังพระสังข์ หากแต่เป็นการกระทำที่ทำได้เพราะต้องการแสดงให้เห็นว่าตนเองเป็นฝ่ายเดียวกับ ท้าวสามนต์ เพราะทราบดีว่าการอยู่ฝ่ายเดียวกับท้าวสามนต์ผู้เป็นเจ้าของเมืองย่อมจะทำให้ชีวิตตนเองประสบแต่ความสุขสบายมากกว่า นอกจากนี้ตัวละครที่เป็นฝ่ายกลั่นแกล้ง ไม่ว่าจะเป็น ท้าวสามนต์ พระปิ่นทอง หรือ แม่เลี้ยง รวมไปถึง นางอ้าย นางอี น้องสาวต่างมารดา ต่างก็มีการแสดงออกถึงพฤติกรรมที่มีเจตนาทำร้ายตัวละครเอก เพื่อให้ตนเองรู้สึกมีอำนาจ หรือมีพลังเหนือกว่าผู้อื่น

แต่อำนาจที่ตนเองมีนั้นจะยังไม่สมบูรณ์แบบถ้าปราศจากกลุ่มบุคคลที่มีส่วนในการสนับสนุนหรือเป็นผู้ช่วยเหลืออยู่ข้าง ๆ ดังนั้น หากเรามองเรื่องพฤติกรรมกลั่นแกล้งที่เกิดขึ้นเป็นแบบแผนแล้ว เราคงจะมองเฉพาะบุคคลที่เป็นผู้กลั่นแกล้งอย่างเดียวไม่ได้ หากแต่ต้องมองทั้งกระบวนการเป็นเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกันในบริบทการกลั่นแกล้ง จะมีบทบาทแตกต่างกันออกไปแน่นอนว่ามีผู้ถูกกลั่นแกล้งหรือเหยื่อ (Victim) และผู้กลั่นแกล้ง ในขณะเดียวกันก็อาจมีผู้ช่วยแกล้งผู้สนับสนุนหรือผู้ให้กำลังใจผู้คอยปกป้องช่วยเหลือผู้ถูกกลั่นแกล้ง และผู้เฝ้าดูประกอบขึ้นมาด้วย

มูลเหตุในการกลั่นแกล้ง

ศิริไชย หงส์สงวนศรี และ นางพะงา ลิ้มสุวรรณ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวว่า ปัจจัยสาเหตุสำคัญของการเกิดการข่มเหงรังแกนั้นอาจจะระบุถึงสาเหตุที่มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม การกลั่นแกล้งกันได้ซึ่งสามารถนำมาเชื่อมโยงกับพฤติกรรมของกลุ่มตัวละครที่เป็นผู้กลั่นแกล้งได้ ดังนี้

ปัจจัยด้านจิตวิทยา ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญ และเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ (Personality) การแสดงออกทางอารมณ์ (Temperament) ปมด้อย (Inferiority complex) ความภาคภูมิใจในตนเองต่ำ (Low self-esteem) เป็นต้น นอกจากนี้ โจส และคณะ (สกลวรเจริญศรี, 2559) ยังได้กล่าวว่ามีสาเหตุมาจากความไม่สมดุลของพลังอำนาจ (Imbalance of power) ของทั้งผู้รังแก และผู้ถูกรังแกก็เป็นได้ เช่น ผู้ถูกรังแกอาจตัวเล็กในขณะที่ผู้รังแกมีร่างกายใหญ่โต หรือบุคคลที่รังแกมีปมด้อยบางเรื่องในชีวิตจึงอยากข่มเหงบุคคลที่เด่นกว่าเพื่อหาทางระบายความรู้สึก เช่น การที่นางชนิษฐากับนางอ้าย นางอี ร่วมมือกันกลั่นแกล้งนางเอื้อยเป็นเพราะมีปมด้อยในจิตใจที่ตนเองไม่มีโอกาสในชีวิตเท่าเทียมกับนางเอื้อย มีความภาคภูมิใจในตนเองต่ำ การที่นางเอื้อยเป็นลูกสาวคนโตและเกิดจากภรรยาหลวงย่อมดูเป็นลูกสาวที่มีคุณค่ามากกว่าลูกสาวของตนเอง ยิ่งมีรูปโฉมสวยงาม และมีบุญวาสนาถึงได้เข้าไปเป็นมเหสีของพระเจ้าพรหมทัตยิ่งทำให้ตนเองและลูกสาวทั้งสองของตนดูด้อยค่าเพิ่มมากขึ้นไปอีก ในด้านของท้าวสามนต์นั้น มีการแสดงออกทางอารมณ์เห็นได้ชัดเจน ว่าผิดหวังในตัวนางรจนา

มารักเงาทรพลคนอุบาทว์ ทุดช่างชั่วชาติประหลาดเหลือ

แค้นนักจกใครให้แกล้งเนื้อ แล้วเอาเกลือกทางข้าให้หนใจ

(บทละครนอก: พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (2559))

ทั้งนี้ เนื่องจากนางรจนาเลือกที่จะไม่พูดความจริงว่าเห็นรูปทองที่อยู่ด้านในของตัวพระสังข์ หากแก้ตัวว่าการที่นางเลือกเจ้าเงาะเป็นสามีนั้นเกิดขึ้นเพราะ “ทั้งนี้สุดแท้แต่वासนา” และเมื่อไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสภาวะการณ์อะไรได้ ท้าวสามนต์จึงระบายอารมณ์ออกมาในรูปของการแกล้ง “เจ้าเงาะ” บุคคลต้นเหตุที่ทำให้ตนเองผิดหวังทุกวิถีทางเท่าที่จะทำได้ ซึ่งตรงกับมูลเหตุของการกลั่นแกล้งอันมีแรงจูงใจที่เกิดจากความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ ชาติกำเนิด รูปร่างหน้าตาเป็นหลักตามแนวคิดของมิลเลอร์ เบิร์น และจอห์นสัน

ปัจจัยด้านสังคม มูลเหตุข้อนี้มีความเกี่ยวพันกับความเหลื่อมล้ำทางสังคม ที่มีความหลากหลายไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรมหรือค่านิยมต่าง ๆ จากวรรณคดีทั้ง 3 เรื่อง พบว่าโดยมากจะอยู่ในรูปของความเหลื่อมล้ำทางสังคม ฝ่ายหนึ่งเป็นคนธรรมดาสามัญ ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งเป็นชนชั้นระดับเจ้าเมือง ดังเช่นในเรื่องของแก้วหน้าม้า การที่พระปิ่นทองรังเกียจและกลั่นแกล้งแม่เมณี เหตุสำคัญประการหนึ่งนอกจากหน้าตาที่แปลกประหลาดผิดธรรมชาติ คือ ความเป็นคนต่างชนชั้น การเป็นแค่สาวชาวบ้าน มีส่วนทำให้พระองค์กล้าแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวใส่ พันที่ทราบว่พระมารดาอนุญาตให้นางเข้ามาอยู่ในวังตามสัญญาได้

เมื่อนั้น	พระพิณทองร้องขัดตรัสว่า
หุดอีจังไรไว้หน้าตา	ด่าว่าไม่เจ็บเท่าเล็บมือ
นำซังนั่งเปิดเกลียดจจริต	กวนจิตรำไปอย่างไรหรือ
ว่าพลางฮึดฮัดปิดมือ	แย่งยื้ออุดคร่ากว่าไร

(บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า: วชิรญาณ (2544))

หรือจากเรื่องสังข์ทองที่ นางรจนามีศักดิ์เป็นถึงลูกสาวเจ้าเมือง แต่เจ้าเงาะเป็นแค่คนบ้าไปอยู่ในตลาด ซึ่งไม่มีความเหมาะสมกันเลยไม่ว่าจะในเหตุผลใดก็ตาม

หัวพริกหยวกยุ่งหยาบคาย	ตัวลายคล้ายกันกับเสือปลา
ใครจะบอกจะเล่าไม่เข้าใจ	พูดจาไม่ได้เหมือนใบบ้า
เล่นอยู่กับเด็กที่กลางนา	จงทราบบาบาทาภูไนย

(บทละครนอก: พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (2559))

ส่วนในเรื่องปลาบู่ทองนั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นชนระดับชาวบ้านเช่นเดียวกันแต่นางเอื้อยมีศักดิ์เป็นลูกของภรรยาหลวง เมื่อนางเอื้อยสิ้นแม่ไปก็ไม่มีใครที่จะปกป้องดูแล ยิ่งนางชนิษฐ

เป็นหญิงที่มีความประพฤติจ้วงจาบหยาบคาย อยากเป็นที่หนึ่งของเศรษฐกิจผู้เป็นสามีก็เท่ากับเปิดโอกาสให้กลั่นแกล้งนางเอื่อยโดยไม่มีใครขัดขวาง

...มีนี่คือว่าอีมาร แกล้งร้องประจาน จะผลาญพ่อมึงยับลง แม่เลี้ยงแพดเสียงอย่างหงส์ อาไม่โบายลง โฉมยงเจ้ายับทั้งตัว โบายร้นองค์สั้น รัว ๆ

(วรรณกรรมวัดเกาะ-ปลาบู่ทอง เล่ม 1: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (2559))

แกล้งแบบไหน แกล้งอย่างไร

จากการวิเคราะห์พฤติกรรมของการกลั่นแกล้ง ก็จะพบว่าการกลั่นแกล้งตัวละครเอกนั้นมีครบทั้ง 3 ลักษณะด้วยกัน ตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การกลั่นแกล้งตัวละครเอกนั้นมีครบทั้ง 3 ลักษณะ

ผู้ถูกกลั่นแกล้ง	ผู้กลั่นแกล้ง	ลักษณะของการกลั่นแกล้ง
แม่เมณี	พระเจ้าภูวดล พระปิ่นทอง	-ทำร้ายจิตใจด้วยคำพูดต่าง ๆ
นางเอื่อย	นางชนิษฐี นางอ้าย นางอี	-ทำร้ายร่างกาย ตบตี ต้มน้ำเดือดรด -ทำร้ายจิตใจ -พูดจาถากถาง คำว่า กระบกระเทียบ
เจ้าเงาะ	ท้าวสามนต์	-ถูกเหยียดหยามด้วยกิริยาท่าทางและคำพูด - ไม่จัดงานสมรส ขับไล่ให้ไปอยู่กระท่อมปลายนา

พบว่าการกลั่นแกล้งด้วยวาจา (Verbal Bullying) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมากที่สุด ในวรรณคดีทั้ง 3 เรื่อง เช่น เรื่องปลาบู่ทอง นางเอื่อยมักจะถูกแม่เลี้ยงเรียกชื่ออย่างหยาบคาย เช่น อีอุบาทว์ชาติจิ้งไร อีมาร เป็นต้น ส่วนในเรื่องแก้วหน้าม้า พระปิ่นทอง พระภูวดล และบุคคลทั่วไปมักจะเรียกแม่เมณีตามหน้าตาที่ละม้ายคล้ายกับม้าและอาภักปิริยาที่กระโดดกระเดกไม่เรียบร้อย เช่น อีอัปลักษณ์พัคตร์อาษา อีแก้วสับदन หญิงแพศยากาลิ เป็นต้น เช่นเดียวกับเจ้าเงาะที่ถูกเรียกด้วยชื่อตามลักษณะและเป็นไปในทางทำร้ายจิตใจเสมอ เช่น ไอ้บ้าไอ้เงาะป่าทรพลदनอุบาทว์ หม่อมเงาะ เป็นต้น ซึ่งการเรียกเช่นนี้ยังแฝงทัศนคติของผู้เรียกด้วยว่า ความผิดปกติของรูปลักษณ์ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเรื่องของความอาเพศ กาลิบ้านกาลิเมือง การกลั่นแกล้งด้วยการทำร้ายร่างกาย (Physical Bullying) พบได้จากเรื่องปลาบู่ทอง

มากที่สุด ด้วยความที่แม่เลี้ยงไม่มีความผูกพันกันทางสายเลือดกับนางเอื้อย ในตัวบทประพันธ์ จึงแสดงให้เห็นว่านางเอื้อยโดนทำร้ายร่างกายทุกวัน เห็นได้จากตอนที่ปลาบู่ทองพบนางเอื้อย ครั้งแรก ก็รำพึงรำพันออกมาว่า “ทูนหัว แม่อา ใครตีใครด่า เจ้ายับทั้งตัว” การกลั่นแกล้งนางเอื้อยมีรูปแบบที่หลากหลายและรุนแรงขึ้นตามลำดับ เริ่มจากการ เชี่ยน ตบ ตี จิกหัว และที่รุนแรงที่สุดคือการที่ให้นางอ้ายต้มน้ำร้อนและหลอกให้นางเอื้อยเดินตากไม้กระดานกล โดนน้ำร้อนลวกจนเสียชีวิตในที่สุด “โฉมยังไม่สงกา สรงคงคาเหยียบถูกยนต์ กระดานหกตกลงไป ดิ้นอยู่ในน้ำร้อนรน” ในวรรณกรรมวัดเกาะ-ปลาบู่ทอง เล่ม 2 (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2559) นอกจากนี้ยังมีการทำร้ายจิตใจปรากฏอยู่ด้วย เห็นได้จากการที่เมื่อทราบข่าวนางชนิษฐากลับชาติไปเกิดเป็นปลาบู่ เป็นต้นมะเขือ หรือเป็นต้นโพธิ์เงินโพธิ์ทอง นางชนิษฐาก็จะตามไปทำร้ายทำลายสิ่ง ๆ นั้น เพื่อพรากความร้าวระหว่างแม่กับลูกอยู่ตลอด

ส่วนการทำร้ายทางด้านสังคม (Social or Emotional Bullying) ซึ่งหมายถึง ผู้กลั่นแกล้งหลีกเลี่ยงไม่ให้ตัวละครมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมหรือหลบไม่ให้ตัวละครเอกมีความสัมพันธ์กับคนอื่นในกลุ่ม มีปรากฏอยู่บ้างในเรื่องสังข์ทอง ดังฉากที่ ท้าวสามนต์ไม่จัดงานมงคลสมรสให้เหมือนกับลูกสาวคนอื่น ๆ และยังไม่อนุญาตให้อยู่ในวังแต่ไปปลุกกระท่อมปลายนาแทน และจากเรื่องแก้วหน้าม้า ที่พระปิ่นทองให้แม่มน้อยอยู่แต่ในห้องไม่อนุญาตให้ออกมาวุ่นวายข้างนอก พร้อมทั้งจัดข้าทาสบริวารเฝ้าหน้าห้องไว้ด้วย

นอกจากนี้ พบว่ามีกรกลั่นแกล้งประเภทหนึ่งที่ปรากฏเพิ่มขึ้นมาในวรรณคดี นั่นก็คือการกลั่นแกล้งโดยให้ตัวละครเอกต้องทำบางสิ่งบางอย่างที่ยากและไม่น่าจะทำได้ การกลั่นแกล้งในลักษณะเช่นนี้พบในเรื่อง แก้วหน้าม้า ดังตัวอย่างตอนที่ พระภูวดลสั่งให้แม่มนิชา เขาพระสุเมรุมาที่อุทยาน หรือพระปิ่นทองสั่งให้มีพระราชโอรสกับพระองค์ทั้ง ๆ ที่ยังไม่เคยมีความสัมพันธ์ฉันสามีภรรยากันเลย โชคดีที่แม่มนิชามีความเฉลียวฉลาดสามารถแก้ปัญหาจนทำให้ตนเองพ้นจากโทษได้ และยังพบอยู่ในเรื่อง สังข์ทอง เช่น ตอนที่ท้าวสามนต์สั่งให้เจ้าเงาะกับเขยทั้ง 6 แข่งขันกัน หาปลามาบวสรวงเทวดาคนละ 100 ตัว ต่อมาก็ให้หาเนื้อทรายจำนวนมากเพื่อนำมาจัดงานเลี้ยง ในระยะเวลาเพียงวันเดียว เป็นต้น

แกล้งมา แกล้งกลับ : วิธีการตอบโต้เมื่อถูกกลั่นแกล้งของตัวละคร

การเผชิญหน้ากับการถูกกลั่นแกล้งไม่ใช่เป็นสิ่งที่ง่าย การรู้จักวิธีการรับมือกับการกลั่นแกล้งที่ดีอาจช่วยหลีกเลี่ยงหรือบรรเทาความเจ็บปวดทั้งทางกาย และทางจิตใจของผู้ถูก

กลั่นแกล้ง เมื่อมีการกลั่นแกล้งเกิดขึ้นผู้กลั่นแกล้งเองมักจะไม่ได้มองว่าตนเองเป็นคนผิด จากผลการวิจัยเรื่อง การกลั่นแกล้งในที่ทำงาน: ผลกระทบและวิธีการรับมือ ของเจษฎา รอดน้อย (2562) แนะนำว่าควรใช้ความสงบและพยายามคิดหาวิธีแก้ไขอย่างมีเหตุผล รวมถึงสามารถขอความช่วยเหลือจากคนรอบข้างได้ พยายามรู้สึกว่าคุณไม่ได้ทำผิดอย่างโดดเดี่ยว นอกจากนี้ จากบทความ Copying with Bullying (Skillyouneed, 2018) ได้กล่าวถึง วิธีการรับมือการกลั่นแกล้ง 4 วิธีด้วยกันคือ

- 1) บอกใครสักคน (Tell Someone Else)
- 2) ขอให้หยุดการกลั่นแกล้ง (Ask the Bully to stop)
- 3) เพิกเฉยและไม่สนใจ (Ignore it and walk away)
- 4) ทำตัวให้ดูมั่นใจ (Look Confident)

จากการศึกษาวรรณคดี พบว่าเจ้าเงาะกับแม่มณีมีประเด็นจากการถูกกลั่นแกล้ง คล้ายกัน ในด้านรูปลักษณะ (ภายนอก) ที่ดูอัปลักษณ์ไม่สวยงาม ทำให้ผู้คนรังเกียจน่าปมด้อย นั้นมาล้อเลียน ตัวละครทั้งสองมีวิธีการรับมือในลักษณะของการเพิกเฉยและไม่สนใจ (Ignore it and walk away) จริงอยู่ที่การการอดทนอาจไม่ใช่สิ่งที่ดีหรือสามารถแก้ไขปัญหายุ่งยากได้อย่างได้ แต่ในทางทฤษฎีตามหลักจิตวิทยา บางครั้งผู้กลั่นแกล้งเฝ้าคอยสังเกตดูปฏิกิริยาของคนถูกแกล้ง ด้วย หากผู้ที่ถูกกลั่นแกล้งนั้นเพิกเฉย ไม่สนใจ ผู้กลั่นแกล้งจะเลิกและหาเป้าหมายใหม่ บางครั้งอาจเพิ่มการกระทำ (การกลั่นแกล้ง) มากขึ้น จากการศึกษา พบว่าการรับมือของเจ้าเงาะออกมาใน ลักษณะของการแกล้งมา-แกล้งกลับ ดังเช่น ตอนที่ท้าวสามลสั่งให้ไปหาปลาหาเนื้อทราย เจ้าเงาะก็ได้ถอดรูปเป็นพระสังข์แล้วร่ายมนต์มหาจินดาเรียกปลา เรียกเนื้อ มาหาตัวเองหมด หก เขยที่หาปลาหาเนื้อไม่ได้เลยจึงต้องมาขอแบ่งโดยมีข้อแลกเปลี่ยนกับการถูกเชือดปลายจมูกและ ใบหู ซึ่งนำความตลกขบขันมาสู่ตัวเจ้าเงาะ และบุคคลที่พบเห็นเป็นอย่างยิ่ง

ส่วนในกรณีของแม่มณีการถูกกระทำถูกล้อเลียนทำให้ชีวิตนางต้องเผชิญอุปสรรคต่าง ๆ นานาเพื่อพิสูจน์ตัวเอง ถึงแม้นางจะเป็นคนไม่คิดมากกับคำพูดล้อเลียน หัวเราะขบขันไปกับคำเหล่านั้น แต่ภายในจิตใจก็ ง่าย ๆ นางก็รู้สึกเสียใจอยู่เหมือนกัน การรับมือต่อการกลั่นแกล้งของแม่มณี คือการแสดงให้เห็นว่าตนเองเป็นคนมีความมั่นใจสูง (Look Confident) แสดงให้เห็นความกล้าหาญของตนที่กล้าลุกขึ้นมาปกป้องตัวเองโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้ใด เห็นได้จากตอนที่แม่มณีออกเดินทางไกลเพื่อหาเขาพระสุเมรุตามคำสั่งของท้าวสุทนต์ ทั้ง ๆ ที่นางก็ไม่เคยทราบว่าเขาพระสุเมรุอยู่นั้นอยู่ที่ไหน นางต้องผจญกับสัตว์ร้ายและภัยอันตรายมากมาย จนพระฤาษีต้อง

ยื่นมือเข้ามาช่วย หรือตอนที่นางปลอมตัวเป็นสาวชาวบ้านและหาวิธีการให้ตนตั้งครมกับพระ ปิ่นทองให้ได้ เพื่อให้พ้นโทษประหารชีวิต ทั้งนี้ด้วยแม่มีทราบดีว่า หากตนเองแสดงความ อ่อนแอมากขึ้นเท่าใดก็จะยิ่งถูกบุคคลอื่นกลั่นแกล้งมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับบทความวิจัย เรื่อง “แก้วหน้าม้า: ความหมายของหน้าม้าและนางเอก แบบใหม่” ของ ชลดา เรื่องรักชลิตจิต (2548) ว่านางมีคุณสมบัติพิเศษเพิ่มเติมขึ้นก็คือ มีความรู้มีมานะ อดทน ฉลาด รู้ทันคน ใจกล้า ใจกว้าง ช่วยตนเองได้และช่วยคนอื่นให้พ้นภัยได้ ผลการศึกษาของยูเนสโก (The Standard, 2018) ยังแสดงให้เห็นว่าคนที่ดูมั่นใจมีแนวโน้มที่จะถูกกลั่นแกล้งน้อยกว่า เพราะเมื่อภายในจิตใจมีความเข้มแข็งมั่นใจ บุคลิกภาพภายนอกก็ย่อม จะแสดงความมั่นใจออกมาด้วย

ส่วนนางเอื้อยในวรรณคดีเรื่องปลาบู่ทอง ถือว่าเป็นการกลั่นแกล้งที่รุนแรงมากที่สุด จนกระทั่งถึงขั้นเสียชีวิตด้วยน้ำมือของคนในครอบครัว ทั้ง ๆ ที่นางเอื้อยไม่ได้ทำอะไรผิดเลย การรับมือต่อการกลั่นแกล้งของเอื้อยอยู่ในรูปของการนิ่งเฉย แต่ด้วยความที่เอื้อยไม่สู้คน ไม่ได้มีพฤติกรรมอะไรที่ดูเป็นการปกป้องตนเองจากผู้กลั่นแกล้ง รวมทั้งการมองโลกในแง่ดี ไม่เคยคิดร้ายกับใคร การนิ่งเฉยของเอื้อยจึงกลับเป็นการปลุกเร้าให้การแกล้งของนางชนิษฐี และน้องสาวรุนแรงขึ้นตามลำดับ เอื้อยจึงกลายเป็นตัวละครที่ตกเป็นเหยื่อการกลั่นแกล้ง อย่างสมบูรณ์ โชคดีที่ได้พระฤาษีมาช่วยชุบชีวิตจากนกแขกเต้ากลับมาเป็นมนุษย์อย่างเดิม และกลับมาเปิดเผยความจริงทั้งหมดในภายหลัง ซึ่งในกรณีของนางเอื้อยนี้ ต้องมีผู้เข้ามา ค่อยช่วยเหลือ ไม่สามารถที่จะช่วยเหลือตนเองได้ดังเช่น เจ้าเงาะกับแม่มีณี

การกลั่นแกล้ง : ความรุนแรงในวรรณคดี

โดยสรุปแล้วการกลั่นแกล้ง เป็นสถานการณ์ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลร่วมลงมือกระทำ การกลั่นแกล้งบุคคลอื่นโดยมีเป้าประสงค์เพื่อให้ผู้ถูกกลั่นแกล้งเจ็บช้ำน้ำใจ ไม่ว่าจะเป็น ทางวาจาหรือทางพฤติกรรม และช่วงระยะเวลาของการกลั่นแกล้งนั้นจะต่อเนื่องยาวนาน ซึ่งบุคคล ที่ลงมือกระทำอาจเป็นได้ทั้งคนใกล้ชิด คนในครอบครัวเดียวกัน หรือเป็นบุคคลทั่ว ๆ ไปก็ได้ ผู้ถูกกลั่นแกล้งมักจะประสบความยากลำบากในการปกป้องตนเอง และยังได้รับผลกระทบใน รูปแบบที่แตกต่างกัน การนำวรรณคดีเฉพาะเรื่องมาศึกษา ทำให้พบว่าการกลั่นแกล้งนั้นเป็น พฤติกรรมที่มนุษย์ประพฤติปฏิบัติกันมายาวนานหลายยุคสมัย เริ่มจากการกลั่นแกล้งเพียง เล็กน้อยเรื่อยมาจนถึงการกลั่นแกล้งที่รุนแรงตามลำดับ ทั้งนี้ การกลั่นแกล้งในวรรณคดีมัก มุ่งเน้นไปในรูปแบบของการกลั่นแกล้งทางวาจาที่ใช้คำล้อเลียน เสียดสี เหยียดหยาม ทั้งเรื่อง

รูปร่างหน้าตา ท่าทาง ปมด้อย ฐานะความเป็นอยู่ จนถึงการใช้ถ้อยคำคำที่หยาบคาย นอกจากนี้ยังมักใช้สมญานามซึ่งเป็นไปตามบุคลิกลักษณะทางลบของตัวละคร เช่น การเรียกแม่มณีว่านางม้ายัดยอน เรียกเจ้าเงาะว่าไอ้บ๊ายบี้ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันก็พบว่ายังคงมีการเรียกชื่อตามลักษณะด้านลบ แสดงถึงการล้อเลียน เช่น ไอ้ฮ้วน ไอ้ซ่าง ไอ้ดำ อยู่ โดยผู้ที่ถูกเรียกก็ไม่ได้พึงพอใจนักกับสมญาที่ได้รับเพราะรูปลักษณะไม่ใช่ความผิดของตัวบุคคลที่เกิดขึ้นมา เช่นนั้น ส่วนในการกลั่นแกล้งด้วยพฤติกรรมในลักษณะของการ ตบตี ฆาตกรรม มีเพียงในเรื่องปลาบู่ทองเพียงเรื่องเดียวและยังมีความรุนแรงจนถึงขั้นเสียชีวิต นอกจากนี้การกลั่นแกล้ง ยังอาจมีประเด็นมาจากตัวของผู้อักลั่นแกล้งเองด้วย ที่มีปัจจัยหลาย ๆ ประการมาส่งเสริมหรือเป็นเหตุผลทับซ้อนกันอยู่ เช่น ความเกลียดชัง ความอิจฉา ความภาคภูมิใจในตัวเองต่ำ หรือความมีปมด้อยภายในใจ อย่างไรก็ตาม ตัวละครในวรรณคดีไทยทั้ง 3 ตัวต่างสามารถรับมือการกลั่นแกล้งนั้นได้ ไม่ว่าจะเป็นวิธีการเพิกเฉย ไม่สนใจ การแกล้งมา-แกล้งกลับ หรือการทำให้ตนเองให้เข้มแข็ง จนทำให้ผ่านพ้นวิกฤติต่าง ๆ ไปได้ด้วยดี

ถึงแม้ว่าในทุกวันนี้ การกลั่นแกล้งจะเปลี่ยนรูปแบบไปไกลจากในวรรณคดี แต่มูลเหตุสำคัญในการกลั่นแกล้งก็ยังคงวนเวียนอยู่ในประเด็นเดิมที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ภายนอกอันไม่สวยไม่งาม ฐานะทางสังคมที่ต่ำกว่าบุคคลอื่น ๆ ผู้เขียนบทความอดคิดไม่ได้ว่า เมื่อวรรณคดีเป็นกระจกเงาที่สะท้อนความคิดของมนุษย์ในสังคม การกลั่นแกล้งที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีเหล่านี้ จึงกลายเป็นเครื่องมือที่บันทึกให้เห็นกลไกความคิดของคนในสังคมไทยแต่ละยุคสมัยไปด้วยว่า การกลั่นแกล้งอันเป็นพฤติกรรมไม่พึงประสงค์นั้น แฝงอยู่ในการดำเนินชีวิตคนไทยเสมอมา ทั้งยังสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ทางสังคมแบบไทย ที่คงให้ความสำคัญเรื่องชาติกำเนิด ต้นตระกูล รวมไปถึงรูปลักษณ์หน้าตาที่ต้องดงามถูกต้องตามอุดมคติ จวบจนถึงปัจจุบัน นี้พฤติกรรมดังกล่าวก็ยังคงมีปรากฏให้เห็นในการดำเนินชีวิตของพวกเราจนเป็นเรื่องคุ้นชิน สุดท้ายแล้ว วิธีของการกลั่นแกล้งยังคงมีอยู่เสมอมา และยังสามารถเกิดขึ้นได้แทบทุกช่วงวัยของชีวิต การกลั่นแกล้งอาจเป็นเรื่องบันเทิงถ้ามองในมุมของผู้แกล้ง แต่หากมองในมุมของผู้ถูกกลั่นแกล้ง พฤติกรรมไม่พึงประสงค์เหล่านี้ก็ยังเป็นสิ่งที่ยากจะยอมรับได้ ไม่ว่าสาเหตุของการกลั่นแกล้งนั้นจะเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขใดก็ตาม

เอกสารอ้างอิง

- กุลธิดา รุ่งเรืองเกียรติ. (2560). **เจ็บแค้นเคืองโกรธโทษฉันโย...ทำไมจึงต้องแกล้งกัน**. สืบค้นเมื่อ 13 มีนาคม 2563, จาก https://waymagazine.org/classroom_10/
- Roongruangkiet, K. (2017). **Be angry, angry, angry, blame me**. Retrieved March 13, 2020, from https://waymagazine.org/classroom_10/
- เจษฎา รอดน้อย. (2562). การกลั่นแกล้งในที่ทำงาน: ผลกระทบและวิธีรับมือ. **วารสารหาดใหญ่วิชาการ**, 17(2), 264-273.
- Rodnoi, J. (2019). Bullying at Work: Impacts and Countermeasures. **Hatyai Academic Journal**, 17(2), 264-273.
- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2548). แก้วหน้าม้า: ความหมายของหน้าม้าและนางเอกแบบใหม่. ใน **วรรณวิจยรวมบทความวิจัยวรรณคดีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นบางเรื่อง**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- Ruangraklikhit, C. (2005). Kaew na ma: The meaning of the na ma and the new heroine. In **the research literature included some research articles on Ayutthaya and Rattanakosin literature**. Bangkok: Academic Dissemination Project, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. (2559). **บทละครนอก**. กรุงเทพฯ: นครสาส์นมูลนิธิยุวพัฒน์.
- King Phra Phuttha Lertla Napalai. (2016). **Lakorn Nok**. Bangkok: Nakornsasan Yuwapat Foundation.
- มูลนิธิยุวพัฒน์. (2019). **การกลั่นแกล้ง (Bullying) ความรุนแรงในสังคม**. สืบค้นเมื่อ 11 มีนาคม 2563 จาก <https://www.yuvabadhanafoundation.org/th>.
- Yuvabadhana foundation. (2019). **Bullying, social violence**. Retrieved March 11, 2020, from <https://www.yuvabadhanafoundation.org/th>.
- วชิรญาณ. (ม.ป.ป.). **บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า**. สืบค้นเมื่อ 7 กรกฎาคม 2563 จาก <https://vajirayana.org>

- Wachirayan. (n.d.). **Lakorn Nok: Kaew na ma**. Retrieved July 7, 2020, from <https://vajirayana.org>
- วิเชียร เกษประทุม. (2561). **เล่าเรื่อง ปลาบู่ทอง**. กรุงเทพฯ: พ.ศ. พัฒนา.
- KetPratum, W. (2018). **Pla Boo Thong**. Bangkok: P.S. Development.
- ศิริไชย หงส์สงวนศรี และ นางพะงา ลิ้มสุวรรณ. (2552). **Aggression and violence in adolescents**. สืบค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม 2563, จาก http://www.rcpsych.org/cap/detail_article.php?news_id=52.
- Hongsanguansri, S., & Limsuwan, N. (2009). **Aggression and violence in adolescents**. Retrieved July 29, 2020, from http://www.rcpsych.org/cap/detail_article.php?news_id=52.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2559). **วรรณกรรมวัดเกาะ-ปลาบู่ทอง**. สืบค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม 2563, จาก https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=2429559597265927&id=169768017378721
- Sirindhorn Anthropology Center. (2016). **Literature of Wat Ko - Pla Boo Thong**. Retrieved July 29, 2020, from https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=2429559597265927&id=169768017378721
- สกล วรเจริญศรี. (2559). การข่มเหงรังแก. **สารานุกรมคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, 51, 13-20.
- Woracharoensri, S. (2016). Persecution. **Encyclopedia of Faculty of Education Srinakharinwirot University**, 51, 13-20.
- Skillyouneed. (2018). **Copying with Bullying**. Retrieved 21 July 2020, from <https://www.skillsyouneed.com/parent/coping-with-bullying.html>
- The Standard. (2018). **ผลวิจัย ยูเนสโกชี้ 1 ใน 3 เด็กในโลกถูกบูลลี่**. สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม 2563, จาก <https://thestandard.co/one-third-of-teens-worldwide-suffers-bullying-unesco/>
- The Standard. (2018). **UNESCO research suggests 1 in 3 children in the world is bullied**. Retrieved 20 July 2020, from <https://thestandard.co/one-third-of-teens-worldwide-suffers-bullying-unesco/>